

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

USING THE TECHNOLOGY OF AN ECONOMIC BREAKTHROUGH FOR THE POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE

У статті розглянуто характерні риси технології економічного прориву, яку доцільно використовувати для післявоєнного відновлення України. Визначено три основні управлінські контури, що забезпечують її реалізацію: інформаційно-параметричний, організаційний і функціональний. Розглянуто особливості поточного стану економіки: різке зниження ВВП, прямих іноземних інвестицій, демографічні проблеми та загальні збитки від війни. Проаналізовано динамку розвитку трьох основних експорторієнтованих галузей – агропромисловий сектор, металургія та IT-галузь. Визначено, що ці галузі мають певний потенціал розвитку та можуть стати драйверами відновлення країни у перші роки після перемоги. Запропоновано використовувати особливості технології економічного прориву при розробці програм післявоєнної відбудови.

Ключові слова: технологія економічного прориву, післявоєнна відбудова, інформаційно-параметричний, організаційний і функціональний контури моделі управління.

УДК 338.246.88

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct71-15>

Піддубна Л.І.

д.е.н., професор,
професор кафедри міжнародної
економіки і менеджменту,
Харківський національний
економічний університет
імені Семена Кузнеця

Кулеша К.А.

студент,
Харківський національний
економічний університет
імені Семена Кузнеця

Piddubna Liudmyla

Simon Kuznets Kharkiv National University
of Economics

Kulesha Kyrylo

Simon Kuznets Kharkiv National University
of Economics

The article examines the characteristic features of the technology of economic breakthrough, which is expedient to use for the post-war reconstruction of Ukraine. Three main management contours ensuring its implementation are defined: information-parametric, organizational and functional. The information-parametric contour defines the innovation parameters necessary for a technological breakthrough, which meet (or exceed) the world level of novelty, which creates a basis for decision-making regarding the identification of priority scientific and technological breakthrough directions. The most important point in the formation of this contour is the information provision of standardization work, and above all, the formation of primary sources of international technological regulation and catalogs of standards, which must necessarily contain environmental requirements. The organizational outline ensures ranking, evaluation and selection of priority socio-economic and innovative programs, comprehensive coordination of organizational and socio-economic measures. The formation of the organizational outline requires the creation of a single body in Ukraine responsible for the coordination of work, in the selection of strategic directions for economic breakthrough and the identification of promising enterprises and industries. The functional outline ensures coordination and implementation of all stages of program implementation – from planning (design) to performance monitoring. The peculiarities of the current state of the economy are considered: a sharp decline in GDP, direct foreign investment, demographic problems and general losses from the war. The dynamics of the development of three main export-oriented industries – the agro-industrial sector, metallurgy and the IT industry – have been analyzed. It was determined that these industries have a certain development potential and can become drivers of the country's recovery in the first years after the victory. It is proposed to use the features of the economic breakthrough technology in the development of post-war reconstruction programs.

Key words: technology of economic breakthrough, post-war reconstruction, information-parametric, organizational and functional contours of the management model.

Постановка проблеми. Суттєва зміна в економічному і політичному просторі України вимагає поглибленого аналізу з метою прогнозування подальших вірогідних сценаріїв розвитку та пошуку шляхів подолання наслідків військового стану, руйнування підприємств, інфраструктурних об'єктів, житлових будинків. Зазначені втрати супроводжуються соціально-економічною та демографічною кризами, що вимагає пошуку таких рішень, які б дозволили забезпечити швидку відбудову в умовах дефіциту фінансових ресурсів. Історичний досвід післявоєнного відновлення країн (Німеччини, Японії, Великобританії, Південної Кореї) свідчить про значну роль у цьому так званої «технології економічного прориву», як цілісної єдності матеріальних ресурсів, ідей та оригінальних управлінських рішень. Використання технології економічного прориву опирається на визначення обмеженої кількості пріоритетних на певних етапах галузей із акцентом на високотехнологічні виробництва. Головна мета подібних технологій полягає у досягненні світових стандартів конкурентоспроможності на основі моніторингу,

ранжування та вибору пріоритетів розвитку в умовах часових та ресурсних обмежень. Системна оцінка ефективності наявного економічного потенціалу має визначати модульну схему «паспортизації» національних програм розвитку України, які спрямовані перш за все на розвиток галузей із високою доданою вартістю. При селективній фінансовій підтримці реалізація навіть окремих із них (наприклад, нових виробничих технологій) здатна забезпечити технологічну базу першого етапу прориву та створити плацдарм для включення точок зростання української економіки у світові технологічні мережі та комплекси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування та економічного розвитку країни в умовах воєнно-політичної кризи та післявоєнного відновлення є мейнстрімом сучасного вітчизняного наукового дискурсу. Спектр досліджень є широким і різноплановим. Можна виділити роботи Б. М. Данилишина, Л. В. Дейнеко, Ю. Б. Іванова (визначення наслідків воєнної агресії для економіки країни та промисловості) [3; 4; 5], Т. О. Осташко (сільськогосподарський

експорт в умовах воєнного стану) [6], В. П. Антонюк (втрати людського капіталу та напрями його відновлення) [1] тощо. Безумовно остаточний вектор відновлення можна буде обрати лише після закінчення воєнних дій. Але проектування можливих сценаріїв розвитку, генерування альтернативних стратегій є вкрай актуальним вже зараз, для того щоб накопичити множину варіантів та стратегічних альтернатив, найкращі з яких потім будуть визначені згідно із скринінговими вимогами.

Постановка завдання. Метою написання статті є визначення тих секторів економіки України, які здатні забезпечити поштовх до післявоєнного відновлення. Ці галузі, з урахуванням їх експортного потенціалу та рівня міжнародної конкурентоспроможності, можуть бути визначені як пріоритетні та сформувати базис технології економічного прориву на перших етапах відбудови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна, як невіддільна економічна та соціально-культурна одиниця світової арени, переживаючи важкі часи, повністю доводить своє претендентство на гідну роль в європейській сім'ї. Геополітичні чинники, що суттєво впливають на формування добробуту нації, дають чіткі сигнали для прогнозів на майбутнє країни в позитивному ключі, але це потребує величезних зусиль з розроблення дієвої та ефективної стратегії післявоєнного відновлення.

Важка поточна економічна ситуація пояснюється чималими втратами під час війни та прямою залежністю від кредитування західними партнерами. Тільки величезна закордонна допомога забезпечує мінімальну стабілізацію в умовах різкого зменшення ВВП, який оцінюється на рівні 32–25%. Незадовільний економічний стан фіксують рейтинги від різних агентств. Наприклад, Fitch Ratings усього за 1 день від початку війни змінило рейтинг за довгостроковим і короткостроковим борговим зобов'язанням зі стабільного В – (фінансові зобов'язання виконуються, але здатність продовжувати здійснювати платежі залежить від збереження сприятливих ділових та економічних умов) до ССС у довгострокових та С у короткострокових боргових зобов'язаннях, що загалом пророкують неминучий дефолт (рейтинг В тримався з 4 лютого до 25 лютого 2022 року) [9]. І навіть у влітку 2022 року рейтинг впав до RD, що хоч і не на пряму, але фіксує дефолтне становище оскільки половина з обов'язкових виплат не виконана і це скоріш за все боргові зобов'язання в іноземній валюті. Другий відомий рейтинговий агент «Standard and Poor's» або S&P має схожі результати досліджень хоча й не так швидко їх корегує, але зараз вони обидва суміжні з рейтингом СС – вірогідний дефолт. Дуже важливим фактором, який відсунув неминучий фактичний дефолт стало те, що окрім безпрецедентних впливань коштів був схвалений групою кредиторів

України, до якої входять усі держави G7, запит щодо відстрочки виплат за наданими Україні кредитами до 2027 року, коли завершується чинна програма МВФ [10].

Безпрецедентні збитки економіки України пояснюються не тільки поточною війною, але й величезними помилками у попередній державній соціально-економічній політиці. Недостатньо було реалізовано наявний потенціал природних ресурсів, географічного положення, якості людського капіталу. За відсутності стимулів до модернізації великі ділянки транспортної інфраструктури, енергетичних, електричних та газових мереж перебували під загрозою ще до повномасштабного вторгнення. Україна не мала дієвих механізмів залучення іноземних інвестицій та не змогла закріпитися на міжнародних ринках продукції з високою доданою вартістю. Незважаючи на загальну привабливість України для іноземних інвесторів, на протязі останніх 30 років держава акумулювала значно менше інвестицій, ніж інші країни, особливо з урахуванням розміру економіки. За весь період незалежності країна три рази стикалась із значним відтоком закордонних інвестицій: після подій 2014 року через нестабільність перш за все військово-політичної ситуації; під час коронавірусної пандемії, коли світова економіка значно скоротилася; після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році [11].

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Україні з 2012 по 2022 рр. (млн. дол. США)

Рік	ПІІ в Україну	ПІІ з України	Сальдо
2012	8401	1206	7195
2013	4499	420	4079
2014	410	111	299
2015	-458	-51	-407
2016	3810	16	3794
2017	3692	8	3684
2018	4455	-5	4460
2019	5860	648	5212
2020	-868	82	-950
2021	6687	-198	6885
2022	190	159	31

Джерело: [11]

Окрім, економічних збитків, гостро стоїть питання щодо населення, його скорочення в результаті трудової міграції та міграції в результаті війни. Основні причини української трудової міграції до 24 лютого 2022 – низька заробітна плата, невідповідність кваліфікації вимогам ринку праці, невдоволення системою охорони здоров'я та умови безпеки, податкова система.

Широкомасштабне вторгнення посилило негативні тенденції та призвело до різкого збільшення внутрішньої та зовнішньої міграції. За даними Мінреінтеграції зараз в Україні зареєстровано 4,8 мільйона ВПО (внутрішньо переміщених осіб), але фактична кількість наближається до 7 мільйонів [12]. Близько 4,9 мільйона українських біженців отримали статус тимчасового захисту в країнах Європи станом на 3 січня 2023 року, відзначав Верховний комісар ООН у справах біженців (UNHCR) [13]. До негативних наслідків зовнішньої міграційної хвилі можна віднести фінансові втрати, зменшення пропозиції робочої сили на ринку праці та внутрішнього попиту. Неймовірно велика внутрішня міграція населення потягнула за собою зростання безробіття до 25,8% – 28% [14].

З метою розроблення програм післявоєнного відновлення держави доцільним є використання положень Національної економічної стратегії на період до 2030 року та Національного плану відновлення, який український уряд представив на конференції в Лугано у липні 2022 року. План відновлення України складається з 15 національних програм. Ці програми значною мірою відповідають основним потребам країни як у воєнний, так і післявоєнний період. Хоча через війну Національна економічна стратегія вимагає змін, проте пріоритетні напрями економічного розвитку, відображені в стратегії, такі як цифрова трансформація, зелена економіка, розвиток людського капіталу, інфраструктурні проекти та підтримка малого та середнього бізнесу, мають потенціал для стимулювання економічного розвитку України. Зокрема, стратегія передбачає прискорення цифровізації економіки та підтримку інноваційних секторів, що може зробити українські компанії більш конкурентоспроможними на міжнародних ринках. Крім того, зосередження уваги на розвитку зеленої економіки, включаючи відновлювані джерела енергії, енергоефективність та екологічно чисті технології окрім того передбачає значну підтримку сільського господарства, а також може покращити економічну стійкість країни та збільшити її привабливість для іноземних інвесторів. Для майбутнього відновлення економіки цей документ є гарною основою. До моменту затвердження зазначеної стратегії в Україні *de facto* не було законодавчо закріплених векторів розвитку та реформування.

Стратегія передбачає створення конкурентних умов для бізнесу, розвитку та закордонних інвестицій, відновлення довіри до державних інституцій і країни, як інвестиційно-привабливої загалом. Це дасть змогу виграти конкуренцію за капітал на світовому ринку і тим самим залучити інвестиції в модернізацію галузей економіки. Трансформований високопродуктивний сектор економіки зможе ефективно конкурувати з іноземними державами на міжнародному ринку

товарів і послуг, що сприятиме збільшенню податкових надходжень, доходів бюджету та населення. Безумовно, що військовий стан значно обмежує можливості держави щодо проведення реформ. Однак, можна здійснювати заходи, що допоможуть збільшити ефективність виробництва та зменшити залежність від імпорту на відносно безпечних територіях, сприяють працевлаштуванню внутрішньопереміщених осіб. Особливо це стосується галузей, які забезпечують харчову та енергетичну безпеку держави.

Безумовно, воєнний стан створює негативні умови для інвестиційного клімату в державі. Проте, державні та іноземні інвестиції несуть величезний позитивний ефект, як з точки зору відновлення зруйнованих інфраструктурних об'єктів, так і створення додаткових робочих місць. До таких видів інвестицій, які можуть бути особливо корисними під час воєнного стану, можна віднести: інвестиції в будівництво і реконструкцію доріг, мостів, залізниць, аеропортів та інших важливих об'єктів інфраструктури; підтримка розвитку освіти та науки в Україні шляхом фінансування стипендій для різних категорій населення; інвестиції в експортні галузі (аграрна, металургійна, енергетична та інші), що є важливими джерелами доходу для України та складають велику частку доходів бюджету.

Так у 2022 році аграрний сектор залишався рушійною силою економіки України. В останні роки на сільськогосподарську продукцію припадало понад 40% всього експорту. Україна у 2021 році експортувала 61,5 млн тон зернових та олійних культур на \$22,2 млрд [15]. Після початку повномасштабного вторгнення багато агропромислових господарств постраждало, як фізично так і через втрату шляхів для експортування продуктів виробництва. За даними Аграрного центру Київської школи економіки, непрямі збитки сільського господарства від вторгнення Російської Федерації склали 23,3 мільярда доларів через зниження внутрішніх цін або скорочення виробництва, відсутності можливості постачати через блокування портів [16]. Війна завдала поразки агропродовольчій системі, яка навіть у довоєнний період мали певні вади через монополію ринку, глобалізацію й інтенсивне землеробство.

Ситуація у агропромисловому секторі залежить від району розташування підприємства. В результаті у західних і центральних областях зросла активність в цій сфері. Через брак такої сировини, як овочі та фрукти, які традиційно постачає південь України, деякі виробники успішно переорієнтувалися на випуск іншої продукції. Натомість підприємства у прифронтових районах були змушені припинити роботу. Якщо брати до уваги, що в сільському господарстві найціннішим активом вважається земля це досить суттєвий відсоток оскільки північні площі зменшилися на 7 млн. гектар, що

складає 25% від загальних використовуваних земель до війни. У результаті виробництво зерна впало на 37 відсотків порівняно з попереднім роком до 54 мільйонів тон. У тваринництві падіння було меншим через вплив низької бази – ця підгалузь навіть до війни не була флагманом агропромислового комплексу. Виробництво всіх видів м'ясних продуктів минулого року впало на 11% до 3 млн тон порівняно з 2021 роком, а виробництво молока впало на 12% до 7,7 млн тон [16].

Поступово починаючи з літа 2022 року почалося стрімке відновлення напрямку, що свідчить про гнучкість представників агропідприємств у гарному сенсі та готовності підлаштовуватись під ситуацію, окрім того їх стимулює попит. Загалом обсяг агропромислового комплексу склав 53% від загального експорту України та попри війну залишається першим у списку експортованих категорій товарів. Прибуток від експорту аграрної продукції склав 23 млрд. доларів [17].

Таким чином, роль агропромислового сектору сьогодні можна вважати чи не найголовнішою у забезпеченні підтримки економіки України на тлі спаду у металургії, машинобудуванні, виробництві будівельних матеріалів та інших галузях, що опосередковано вказує на необхідність підтримки, як під час війни, так і по завершенню.

Останні роки Україна посідала 14 місце у світовому рейтингу виробників сталі. Географія експорту глобальна – від країн Близького Сходу до Північної Америки та Азії. Для багатьох українських металургійних компаній 2021 рік став найуспішнішим за довгий час. Порівняно з 2020 роком надходження від експорту чорних металів зросли на понад 81% (до \$14 млрд). До початку війни, із січня по лютий 2022 року прибуток металургійних підприємств виріс майже на 35% у порівнянні з минулим роком. Але вже за перші 5 місяців 2022 року виробництво металургійних підприємств становило лише 53% від аналогічного періоду 2021 року. Експорт залізної руди впав на 33%, експорт чавуну на 50%, а експорт напівфабрикатів знизився на 45% до того ж періоду 2021 року. Через військові дії значна частина підприємств тимчасово припинила роботу. Проте поступово металургія починає відновлювати роботу та активно підлаштовується під ситуації [18].

Блокування портів та припинення виробництва товарів і їх експорту неймовірно сильно вдарило по економіці. Але те, що за таких умов вдалося вивезти приблизно 100 млн. тон товарів, це значне досягнення. Тим більше, що окрім фактів про зменшення та втрати є й позитивні: експорт комп'ютерних послуг у 2022 році зріс на 5,8% від попереднього 2021 року і займає третю позицію в національному експорті у 2022 році, забезпечуючи 12% від загального обсягу [19], це найбільший показник у цій сфері за все її існування.

Інформаційна індустрія забезпечує близько половини (45%) всього експорту послуг. Для порівняння: у 2021 році цей показник сягає 37% [19]. Зрештою від цього і зросли податки до 16% оскільки сектор є єдиним, що зростає на тлі війни і наповнює економіку, що в свою чергу демонструє вагомість та якість наданих послуг, а отже і перспективи для післявоєнної відбудови.

Висновки з проведеного дослідження. Згідно із дослідженнями Всесвітнього банку на відновлення України після повномасштабного вторгнення знадобиться не менше 411 млрд. доларів, що у 2.6 раза більше, ніж ВВП України у 2022 році [20]. Цей процес буде вимагати як інтенсивних внутрішніх зусиль, так і швидкої зовнішньої допомоги для того, щоб запобігти неминучій гуманітарній катастрофі. Проведений вище аналіз дозволяє погодитися із Національним планом відновлення, у якому визначено, що агропромислова, металургійна та інформаційна галузі можуть стати драйверами післявоєнного відновлення, внутрішніми джерелами фінансування відбудови інфраструктури та житлового фонду. Оскільки, в умовах обмежених фінансових можливостей гостро стоїть питання визначення галузей, які можуть забезпечити початок післявоєнного відновлення, то доцільним є формування саме із цих секторів інвестиційно-інноваційного модуля прориву до відбудови та світового рівня конкурентоспроможності. Але використання технології економічного прориву передбачає формування інтегрованої сукупності трьох контурів системи управління – інформаційно-параметричного, організаційного і функціонального.

Інформаційно-параметричний контур визначає необхідні для технологічного прориву параметри нововведення, які відповідають (або перевищують) світовий рівень новизни, що створює підґрунтя для прийняття рішень щодо визначення пріоритетних науково-технологічних напрямків прориву. Найважливішим моментом у формуванні цього контуру є інформаційне забезпечення робіт зі стандартизації, і передусім, – формування першоджерел міжнародного технологічного регулювання та каталогів стандартів, які обов'язково мають містити екологічні вимоги.

Організаційний контур забезпечує ранжування, оцінку та вибір пріоритетних соціально-економічних та інноваційних програм, комплексне узгодження організаційних та соціально-економічних заходів.

Формування організаційного контуру вимагає створення в Україні єдиного органу, відповідального за координацією робіт, у виборі стратегічних напрямків економічного прориву та визначення перспективних підприємств і виробництв.

Функціональний контур забезпечує узгодження та реалізацію усіх стадій впровадження

програм – від планування (проекування) до моніторингу результативності.

В сукупності три контури системи управління забезпечують моніторинг, визначення пріоритетних напрямків та реалізацію і контроль виконання стратегії. Саме тому, доцільним є розробка конкретних програм розвитку секторів економіки з доданою вартістю із урахуванням трьох зазначених контурів. Це дасть можливість подолати такі недоліки запропонованого плану відродження як дублювання і недостатня узгодженість між різними програмами, відсутність джерел їх фінансування, форм надходження капіталу, інструментів для досягнення цілей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонюк В. П. Втрати людського капіталу внаслідок війни як загроза повоєнній модернізації. *Економіка України*. 2022. № 8. С. 20–33.
2. Бестужева С. В. Підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах нестабільності економічного розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 16. С. 27–32
3. Данилишин Б.М. Економічні трансформації у період воєнного стану: тактика еволюціонізму і модернізація. *Економіка України*. 2022. № 10. С. 3–14
4. Дейнеко Л. В., Кушніренко О. М., Ципліцька О. О., Гахович Н. Г. Наслідки повномасштабної воєнної агресії РФ для української промисловості. *Економіка України*. 2022. № 5. С. 3–25.
5. Іванов Ю. Б., Полякова О. Ю. Типологія криз неекономічного походження в контексті превентивної антикризової політики для України. *Бізнес Інформ*. 2022. № 11. С. 22–30.
6. Осташко Т. О. Сільськогосподарський експорт України в умовах війни і шляхи його відновлення. *Економіка України*. 2022. № 5. С. 26–37.
7. Свідрак О. В. Прямі іноземні інвестиції як фактор зростання валового внутрішнього продукту країни та активізації економічного розвитку. *Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект*. 2014. № 2. С. 263–266.
8. Шубравська О. В., Прокопенко К. О. Забезпечення продовольчої безпеки України: повоєнний контекст. *Економіка України*. 2022. № 7. С. 21–42.
9. Fitch Upgrades Ukraine to 'CC'. URL: <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/fitch-upgrades-ukraine-to-cc-17-08-2022>
10. Сайт ділового новинного порталу «Ліга фінанси». G7 погодилася на відстрочення боргових виплат Україною протягом дії програми МВФ. URL: <https://finance.liga.net/ua/ekonomika/novosti/g7-soglasilas-na-otsrochku-dolga-ukrainoy-v-techenie-deystviya-programmy-mvf>
11. Статистична інформація. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2022>.
12. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України: підсумки

2022 року. URL: <https://minre.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/prezentacziya-za-2022-rik-5-nova.pdf>.

13. Вінокуров Я. Українські мігранти підіймають економіку Європи. Що буде з Україною без них? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807>

14. Просто про економіку (на основі матеріалів Інфляційного звіту за січень 2023 року). URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-na-osnovi-materialiv-inflyatsiynogo-zvitu-za-sichen-2023-roku>.

15. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3520289-ukraina-eksportuvala-zer-novich-ta-olijnih-na-222-milarda-za-cej-marketingovij-rik.html>.

16. Огляд непрямих втрат від війни в сільському господарстві України. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/06/Losses_report_issue1_ua.pdf.

17. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3662836-castka-produkcii-apk-ukrainskogo-eksportu- stanovila-torik-53-ekspert.html>.

18. Стан української металургії під час війни. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/news/22-06-22-3>.

19. 50 головних експортерів України 2022. URL: <https://forbes.ua/ratings/50-naybilshikh-eksporteriv-ukraini-2022-02032023-12098>

20. Світовий банк назвав суму відновлення економіки України. URL: <https://news.finance.ua/ua/svitovyy-bank-nazvav-sumu-vidnovlennya-ekonomiky-ukrainy>.

REFERENCES:

1. Antoniuk V. P. (2022). Vtraty liudskoho kapitalu vnaslidok viiny yak zahroza povoiennii modernizatsii [Losses of human capital due to war as a threat to post-war modernization Ukraine economy]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 8, pp. 20–33. (in Ukrainian)
2. Bestuzheva S. V. (2017) Pidvyshchennia mizhnarodnoi konkurentospromozhnosti Ukrainy v umovakh nestabilnosti ekonomichnoho rozvytku [Increasing the international competitiveness of Ukraine in conditions of instability of economic development. Global and national economic problems]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 16, pp. 27–32. (in Ukrainian)
3. Danylyshyn B. M. (2022). Ekonomichni transformatsii u period voiennoho stanu: taktyka evoliutsionizmu i modernizatsiia [Economic transformations in the period of martial law: tactics of evolutionism and modernization]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 10, pp. 3–14. (in Ukrainian)
4. Deineko L. V., Kushnirenko O. M., Tsyplitska O. O., Hakhovych N. H. (2022). Naslidky povnomasshtabnoy voiennoi ahresii RF dlia ukrainskoi promyslovosti. [Consequences of full-scale military aggression of the Russian Federation for Ukrainian industry]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 5, pp. 3–25. (in Ukrainian)
5. Ivanov Yu. B., Poliakova O. Yu. (2022). Tipologhiia kryz neekonomichnoho pokhodzhennia v konteksti preventyvnoi antykryzovoi polityky dlia Ukrainy. [Typology of crises of non-economic origin in the context of preventive anti-crisis policy for Ukraine]. *Biznes Inform*, no. 11, pp. 22–30. (in Ukrainian)

6. Ostashko T. O. (2022). Silskohospodarskyi eksport Ukrainy v umovakh viiny i shliakhy yoho vidnovlennia [Agricultural export of Ukraine in war conditions and ways of its recovery]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 5, pp. 26–37. (in Ukrainian)
7. Svidrak O. V. (2014). Priami inozemni investytsii yak faktor zrostannia valovoho vnutrishnoho produktu krainy ta aktyvizatsii ekonomichnoho rozvytku. [Direct foreign investment as a factor in the growth of the country's gross domestic product and the activation of economic development]. *Problemi rozvytyia vneshnekonomycheskykh svyazei y pryvlechenia ynostrannikh ynvestytsyi: rehyonalnii aspekt*, no. 2, pp. 263–266. (in Ukrainian)
8. Shubravska O. V., Prokopenko K. O. (2022). Zabezpechennia prodovolchoi bezpeky ukrainy: povoiennyi kontekst [Ensuring Ukraine's food security: the post-war context. Ukraine economy]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 7, pp. 21–42. (in Ukrainian)
9. Fitch Upgrades Ukraine to 'CC'. Available at: <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/fitch-upgrades-ukraine-to-cc-17-08-2022> (accessed 25.03.2023). (in Ukrainian)
10. Sait dilovoho novynnoho portalu «Liha finansy». G7 pohodylasia na vidstrochennia borhovykh vyplat Ukrainoiu protiahom dii prohramy MVF [The site of the business news portal "League of Finances". The G7 agreed to postpone debt payments by Ukraine during the duration of the IMF program]. Available at: <https://finance.liga.net/ua/ekonomika/novosti/g7-soglasilas-na-otsrochku-dolga-ukrainoy-v-techenie-deystviya-programmy-mvf> (accessed 23.03.2023). (in Ukrainian)
11. Statystychna informatsiia [Statistical information]. Ofitsiinyi sait Ministerstva finansiv Ukrainy. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2022/> (accessed 25.03.2023). (in Ukrainian)
12. Ministerstvo z pytan reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy: pidsumky 2022 roku [The Ministry of Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine: 2022 results]. Available at: <https://minre.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/prezentacziya-za-2022-rik-5-nova.pdf> (accessed 20.03.2023). (in Ukrainian)
13. Vinokurov Ya. Ukrainski mihranty pidiimaiut ekonomiku Yevropy. Shcho bude z Ukrainoiu bez nykh? [Vinokurov Ya. Ukrainian migrants are raising the economy of Europe. What will happen to Ukraine without them?] Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807> (accessed 20.03.2023) (in Ukrainian)
14. Sait Natsionalnoho banku Ukrainy Prosto pro ekonomiku (na osnovi materialiv Inflatsiinoho zvituv za sichen 2023 roku). [Website of the National Bank of Ukraine. Just about the economy (based on materials from the Inflation Report for January 2023)]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-na-osnovi-materialiv-inflyatsiynogo-zvituv-za-sichen-2023-roku> (accessed 20.03.2023). (in Ukrainian)
15. Sait Ukrainського natsionalnoho informatsiinoho ahentstva Ukrinform [Website of the Ukrainian National Information Agency Ukrinform]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3520289-ukraina-eksportovala-zernovih-ta-olijnih-na-222-milarda-za-cej-marketingovij-rik.html> (accessed 21.03.2023). (in Ukrainian)
16. Ohliad nepriamykh vtrat vid viiny v silskomu hospodarstvi ukrainy. [Review of indirect losses from the war in the agriculture of Ukraine]. Available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/06/Losses_report_issue1_ua.pdf (accessed 24.03.2023). (in Ukrainian)
17. Sait Ukrainського natsionalnoho informatsiinoho ahentstva Ukrinform [Website of the Ukrainian National Information Agency Ukrinform]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3662836-castka-produkcii-apk-ukrainskogo-eksportu-stanovila-torik-53-ekspert.html> (accessed 24.03.2023) (in Ukrainian)
18. Stan ukrainskoi metalurhii pid chas viiny. [The state of Ukrainian metallurgy during the war]. Available at: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/news/22-06-22-3/> (accessed 24.03.2023). (in Ukrainian)
19. Sait zhurnalu "Forbs Ukraina" . 50 holovnykh eksporteriv Ukrainy 2022 [Website of the magazine "Forbes Ukraine". 50 main exporters of Ukraine 2022]. Available at: <https://forbes.ua/ratings/50-naybilshikh-eksporteriv-ukraini-2022-02032023-12098> (accessed 24.03.2023). (in Ukrainian)
20. Sait nezalezhnogo finansovoho portalu "Fainens.ia". Svitovyi bank nazvav sumu vidnovlennia ekonomiky Ukrainy [Website of the independent financial portal "Finance.ua". The World Bank named the amount of recovery of the economy of Ukraine]. Available at: <https://news.finance.ua/ua/svitovyy-bank-nazvav-sumu-vidnovlennya-ekonomiky-ukrainy> (accessed 22.03.2023). (in Ukrainian)